

Лист издаван према потреби. — Адреса за све што се тиче листа: Journal officiel du Monténégro, Neuilly-sur-Seine, rue Ancelle (France). — Рукописи остају уредништву. — Преплата на шест месеца постоји: три франка за Француску, шест франка за све друге земље. Поједини број по 10 сантима.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

LA VOIX DU MONTÉNEGRIEN

Journal officiel du Royaume de Monténégro
"GLAS TZERNOGORTZA" (La Voix du Monténégrin)
paraissant actuellement à Neuilly-sur-Seine,
suivant les exigences du service.

On s'abonne au bureau du journal officiel :
NEUILLY-SUR-SEINE, Rue Ancelle.
Prix de l'abonnement pour six mois
3 fr. pour la France, 6 fr. pour l'Etranger.

За огласе плаћа се по 10 сантима за сваку ријеч или број, и толико за сваки слог. За сваки оглас, мада од 50 ријечи, два франка. За понављање огласа поновна цијена. За крупније огласе према томе, колики простор заузимају (сваки изреклећен поједини ред рачуна се као 8 ријечи).

НЕЈИ код Париза, 27. августа 1917.

NEUILLY-sur-SEINE 9. Septembre 1917

Приликом великих успјеха које је француска војска постигла на бојноме пољу око Вердена, измјенени су ови телеграми:

Son Excellence
Monsieur DELAROCHE-VERNET,
Orgeval (Seine-et-Oise).

Veillez agréer au nom du gouvernement du Monténégro les félicitations les plus vives pour la brillante victoire des héroïques soldats de France devant Verdun et communiquer au Gouvernement Français l'assurance de notre joie et des sentiments les plus fraternels de tous les Monténégrins, à la tête desquels se trouve la haute personnalité du Roi Nicolas, l'ami constant de votre noble patrie. Nous sommes fiers et heureux qu'à la grande victoire de la Meuse aient participé et versé aussi leur sang pour la France des soldats monténégrins.

Eugène POPOVITCH,
Ministre des Affaires Étrangères.

Son Excellence
Monsieur Eugène POPOVITCH,
Ministre des Affaires Étrangères
Neuilly-sur-Seine.

Très touché des chaleureuses félicitations de Votre Excellence je La prie d'agréer mes plus vifs remerciements pour les sentiments qu'Elle veut bien m'exprimer au nom de Son Auguste Souverain ainsi que du Gouvernement Monténégrin à l'occasion de nos nouveaux succès sur la Meuse auxquels ont héroïquement participé des courageux soldats Monténégrins enrôlés dans un de nos corps d'élite. Le Gouvernement de la République est très sensible à cette marque de haute sympathie.

DELAROCHE-VERNET,
Ministre de France.

У преводу:

Његовој Екселенцији
господину Деларош-Вернет
Оржевал.

Изволите од стране Црногорске Владе примити најсрднију честитку на сјајној побједи јуначке француске војске пред Верденом, и изволите Влади Француској саопштити увјерење о нашој радости и о братским осјећајима свијех Црногораца, и на челу или узвишенога Краља Николе, сталнога пријатеља Ваше племените отаџбине. Срећни смо и поносимо се тиме, што су у значајној побједи на ријеци Мези учествовали и у својој крви за Француску пролили и војници Црногорци.

Евгеније Поповић,
Министар Спољних Послова.

Његовој Екселенцији
господину Евгенију Поповићу,
Министру Спољних Послова
Неји код Париза.

*Веома сам дирнут топлом честитком Ваше Екселенције, и молим Вас да изволите примити моју најискренију захвалност на осјећајима које сте ми изразили, како у име свога Узвишенога Владара, тако и у име Црногорске Владе, приликом наших нових успјеха на Мези, у којима су јуначки учествовали храбри војници црногорски, који су уврштени у једној од наших одабраних јединица. Влада Републике је веома дирнута овим знаком високе симпатије.
Деларош-Верне,
Министар Француске.*

СЛУЖБЕНИ ДИО

ОБЈАВА

Позивају се сви црногорски грађани да у року од десет дана, рачунајући од данас, поднесу писмене изјаве пр. Консулатима у Марсељу, Бордоу, Риму, и Женеви, или директно овом Министарству; у изјавама имају назначити: своје адресе и, дали примају, или не, помоћ од какве добротворне установе, и колико примају.

На канцеларије
кр. цр. Мин. Ун. Послова
Неји, 8. септ. 1917.

НЕСЛУЖБЕНИ ДИО

ДВОРСКЕ И ДИПЛОМАТСКЕ ВИЈЕСТИ

Његово Величанство Краљ Господар благоволно је, приликом значајних успјеха које је Француска Војска извојевала око Вердена, одликовати Главног Запједника Француске Сјеверне и Сјеверноисточне Војске, Његову Екселенцију Господина Генерала Петена, Даниловим орденом првога степенa и златном Облићом медалом за храброст. Њ. Цр. Консулату у Цијрици Наталија допутовала је у Париз да походи своје родитеље и узвишеног краљевску Породицу.

Одговор предсједника Вилсона на енциклику папе Бенедикта.

Али Његове Светости дирнуће у срце све који нијесу застијепени и окорели овим страховитим ратом; сви ће заназити достојанственост и снагу племенитих мотива, из којих је апел потекао; и сви ће толико пожељети да и ми кренемо путем мира којим нам тај апел рјешито указује да кренемо. Али лудост би била кренути на тај пут, ако нас он неће одвести оном циљу који нам ставља у изглед.

Наш одговор ваља да буде основан на стварним чињеницама, ни на чему другом; наша трајка не само прост прекид ратовања, но трајан и чврст мир. Несрећа, као што је ова која је снашла свијет, не смије се више никад поновити, и ваља веома смотрено радити да за увијек буде онемогућена.

У самој ствари, Његова Светост препоручује нам да повратимо исто стање како је било прије рата, status quo ante bellum, и да сви опростимо један другом. Пана жели разоружање; — он жели «заједницу свих народа» основану на арбитражи; жели да на општем договору буде утврђена слобода мора, као и то, да се све територијалне аспирације Француске и Италије, и сва заплетана Балканска питања, и обнова Пољске, договорно ријеше, а да се при том рјешавању узму у обзир и жеље свих заинтересованих народа.

Очигледно је да се ни једна тачка тога програма не би могла честито остварити, ако жељени status quo ante bellum не би већ у себи садржао могућност за такво рјешење.

Циљ овега рату јесте, да се сви слободни народи једном за увијек опросте оне опасности која им је стално пријетила од страховитог милитаризма, што га је створила она неодговорна влада која је имала потајну намјеру да овлада свије-

том, и која се није устручавала да због те своје намјере погази и своју задану ријеч и све оне принципе међународнога права и чести које сто образовани свијет поштује. Та влада, једино у циљу да постигне ону злокобну намјеру, сачекала је погодан час и видјела је дивљачки, бездушно. Нијесу је могли зауставити никакви обзир и правде и милосрђа, но је погазила све моралне ограде које су јој се ставиле биле на пут и, пуштајући узде свом варварству, просула је крв по цијелом Старом Свијету. — крв не само ратника, већ крв жена и дјецe, крв нејачи и сиromaди. Четири године човјечанства дигло се противу општег душманина, и он је данас ошколош и стегнут, алијош се дражи, још није савладао.

Та сила је, не њемачки народ, него онај што крваво и варварски господари њемачким народом. Није наш посао да говоримо како је и на који начин дошло до тога да је тај велики народ потпао под власт тога владара; али нама је ствар да сирјечимо да остали свијет не допадне исте те власти.

Преговарати о миру са таквом једном влашћу, — као што је то у програму који нам предлаже Његова Светост — то би значило дати маха оном власнику да своју силу прибере; значило би ићи му на руку да настави своју полтнику; значило би да би још остали свијет, без престаниа, морао одржавати једно међународно ратно вијеће противу њемачког народа, јер би тај народ и надале остао оруђем у рукама онога оштрица, и значило би нацурати нову Русију интригама, свима безбројним мучним мушкетерским и коопра-револуцијом, којима би ју силама њемачки влада, по свом старом обичају.

Може ли се мир оснивати на обновљењу милитаристичне њемачке владавине, или на часној ријечи коју би таква влада залазила у уговор и погодби? Свима државницима, који спосе одговорност за политику својих народа, нека је на уму, да се никакав мир не може стално утврдити на политичким и економским односијима којима би основ био у привилегијама у корист једних а на штету других народа.

Амерички народ је трпιο огромне штете од стране њемачке владе, али ипак зато не мисли светити се том народу њемачком који је и сам видιο много зла од овог рата коме није он крив. Амерички је народ мишљења да мир треба да се оснује на праву народа, а не на праву владе.

Први и главни основ сваком предлогу за мир јесте: хоће ли се мир основати на тврду вјеру свих заинтересованих народа, или ће се основати просто на ријеч једне владе која је пуна амбиција и интрига?

Цио свијет зна што је циљ Америке у овом рату; то добро зна сваки народ до којега продире истина. Није потребито понављати.

Не тражимо никакве материјалне користи. Држимо да она штета коју је нама проузроковала грубост и бијес њемачких властодржаца треба да буде поправљена, али ми под тим не подразумевамо да то буде на штету суверенитета икојег народа, него напротив, да то буде тако да суверенитет и малих и великих буде подједнако заштићен.

Разбијање држава или стварање себичних економских удружења која иду за искључењем осталих народа, — ми то одбијамо најенергичније. Тако исто одбијамо и сва-

ки недоследан (неконсеквентан) мир. Трајан мир, као што га ми желимо, треба да буде основан на правди, лојалности и на праву хуманитета.

Не можемо се обазирати на ријеч оних који данас управљају Њемачком; њихова ријеч није нам довољна гаранција за сталност стања које има да наступи. Да бисмо јој вјеровали, требало би да њемачки народ парире јасно изјави своју вољу и своје намјере, тако јасно, да му други народи с разлогом могу повјеровати његовој изјави.

Без таквих гаранција, а при данашњем стању ствари, ни један човјек, ни један народ не може покловити своје повјерење уговорима који се уговарају с њемачком владом, на макар у тим уговорима била погодба и о разоружању, макар пристао и на мировне судове, на штавише, макар ти уговори садржавали и погодбу о вастостављању малих народа.

Ми сада имамо, дакле, сачекати какву год нову и вјеродостојну изјаву о истинским намјерама оних народа који сачињавају централна царства. Нека би Бог дао, да то буде што прије, и да то буде тако, да се међу народе могле повратити оно повјерење које је некада међу њима владало, те да се уговор могућност закључења мира.

ВИЈЕСТИ И НОВОСТИ

Црногорски Црвени Крст у Америци. 8. јула 1917. наша браћа у Чинсолму у Минесоти основали су између себе огранак Црвенога Крста: Monténégro Red Cross Society of Chisholm, Minesota. (Postoffice Box, 690). — Први покрет ове организације окупио је 43 члана, који су приложили лијепог своту од 208 долара. Поздрављамо искрено ову организацију наше родољубиве браће у Америци и желимо да њихов патриотски рад постигне што већи успјех.

Имена прилагача: по 10 долара Станко С. Вујковић и Јован М. Лекић; по 5,25 долара Кишо Лагатор; по 5 долара: Лука В. Капа, Јозе Н. Беатовић, Петар Н. Јарићић, Драго Кнежевић, Милутин Ковачевић, Блажо Ковачевић, Милосав Јарићић, Којадин Шурбатовић, Бајо Чашовић, Веко Вацковић, Блажо Бурић, Иво Капа, Јанко Јовановић, Јанко Бурић, Никола Ђуровић, Милосав Ђукирић, Јован М. Капа, Јарош С. Вујовић, Грубела Станковић, Перо Н. Пејовић, Лазо Н. Пејовић, Миша Зечевић, Петар Вуксановић, Стеван Станковић, Петар Кошчић, Митар Кошчић, Марко Ј. Кошчић, Марко Јарићић; по 2 долара: Сава Петковић, Блажо Капа, Милован Бурић; по 1 и по долар: Dr. A. W. Grafam; по 1.12: Ђуро м. Лагатор.

Писма у Црну Гору. Комитет Црногорског Црвеног Крста у Женеви ставља до знања свима заинтересованима, да преко Комитета могу вршити преписку са својим кућама.

Комитет не може сваком на по се потврђивати пријем писама, али пошљаоци могу бити увјерени да ће све дописне карте и сва писма, која Комитет прими, одмах бити упућена онима на које су адресована.

СЛОБОДНА ГОВОРНИЦА LA TRIBUNE LIBRE

Одговор дра Филипа Добрећина на критику о његовој књизи *Le Monténégro nel Conflitto Europeo, објављеној у листу «Уједињење»*.

Андреја Радовић на нејероватно низак и подаго начин доказује да је моје дијелце неозбиљно и неистинито. Мени је веома драго што ми је Андреја Радовић дао прилику да му документима покажем и докажем да о њима никада истину говорио није, да о њима никада озбиљан био није, што да је икада био досљедан својим идејама и принципима.

Да су сви наводи у мојој брошури тачни и истинити, а да је његова критика тенденциозна и необразложена — то ми је најлакше доказати тијем, што ћу извести личне интервјуе Андреји Радовића, његове ријечи и његова писма, која је објавио у разним листовима, са том сврхом да одбрани Црну Гору од оних гадних клевета које, он исти, баца данас на своју отаџбину.

У угледном италијанском листу *Giornale d' Italia* од 10. октобра 1915. штампан је подужи интервју (разговор) у коме Андреја Радовић опширно узима ријеч у одбрану Црне Горе од клевета и напада, протурених у листове Савезничких држава; ту Андреја Радовић побija гласове да је Црна Гора икада имала икакав тајан уговор са Аустроугарском; оправдава, даје, заузвек Свадру од стране Црне Горе; тврди да све те тенденциозне вјести потијечу из аустријског извора, и завршава о бједном стању које влада у Црној Гори: «не треба сметнути с ума да наша војска није редовна, но народна војска; наши људи, трпећи глад, — пошто су им сви транспорти били онлачкани или потопљени од Аустријанаца и од Арбанаса, које је на то злочинство навео аустријски консул у Свадру, — добро су знали да се њихове породице издржавају сијеном.»

У римском листу *Idea Nazionale* од 4. фебруара 1916. објављено је опширно писмо у коме Андреја Радовић побija све вјести које се пропале против Црне Горе. Тврди да су неистинити сви гласови о некаквим тајним уговорима с Аустроугарском; наводи да то није право што у Савезничким земљама цензура допушта да се протурјују и шире тенденциозни гласови, и да би то требало спречити, како се у јавном мњењу не би створило рђаво мишљење на штету једног од Савезничких народа, који се за заједничку ствар жртвовао и који, исто као и Белгија и Србија, заслужује свако поштовање, сваки обзир и паљњу; говори о депети којом је Њ. В. Краљ Никола увјеравао Њ. Е. господина Предеједника Француске Републике о својој оданости Савезницима, према којима се никад није промијенио, нит ће се икад промијенити. При крају шема, Андреја Радовић вели: од ријечи до ријечи, овако:

«Страхотни свршетак моје земље последица је оних позришних које су почињене на Балкану. Ми смо жртвовани. Било би хумано поштеђети нас и наш бол, јер иначе бићемо принуђени да јавно објављујемо све догађаје, што би свакако било нама у корист, али не и у корист другима.»

Те ријечи Андреји Радовића показују јасно — може ли бити јасније! — да је он сам писао у јавности оне исте ријечи које сам и ја у својој брошури навео. Исте ријечи, исти аргументи! А гле данас, Андреја Радовић не само да побija своје идеје и своје мисли, и своје сопствене ријечи, него има још образа да напада поштене људе који се дижу да у јавности бране своју отаџбину.

Пита Андреја Радовића, зашто је прије неколико мјесеца бранио у јавности Црну Гору, црногорску владу и државне јој органе, а данас их криви, руши и напада? Он не би

никад на то питање могао одговорити, што не би признао да је крив и компромитован, — јер нема тога разлога који би могао присилити поштена човјека, човјека који полаже на своју част и своју репутацију, да од дана на дан мијења своја политичка убјеђења, своја тврђења и пијаје пред цијелим свијетом.

Него, поред ове «промијенљивости» својих тврђења, могу се још изјавити Андреји Радовића навести примјери који ће га још јасније карактерисати:

Приликом бомбашке афере оптужен је Андреја Радовић за велеиздају и осуђе на 15 година робије; тада је тврдио да је «невина жртва реакционарног режима црногорског». Међутим, чим је био помилован и пуштен на слободу, прво му је било да прихвати сенатски грб на камишу, да тражи и прими државну службу, да ступи у Скупштински блок (он је вирио и члан Скупштине, а не народни изабраник, што је икада дослијен био изабран) и да се здружи с остим оним људима који су га, као чланови суда за суђење анархистичких атентата, били осудили у бомбашкој афери за велеиздајство.

За вријеме владе г. генерала сардара Јанка Вукотића, — од маја 1913. до децембра 1915. — Андреја је Радовић, као црногорски великодостојник, био главни и највишељивни савјетник тога кабинета. У Скупштини је вада бранио кр. Владу, а изван Скупштине био њен ватрен поборник.

Пошто је плануо велики рат, он је, као човјек који ужива највише повјерење кр. Владе, био послан у врло важну мисију, у Италију, Француску и у Енглеску, где се, у име кр. Владе, бринуо о набавкама за снабдијевање војске и народа у Црној Гори; истодобно је, за неко вријеме, развијао и дипломатску акцију а у корист те исте кр. Владе. (Нузгред буди напоменуто, Андреја је Радовић за своје вријеме које је провео по мисијама, т. ј. за годину и по дана, примао дивне и вазне још није види Црногорцима...) Д. П. он сада напада своје другове, руши т. ј. унио би да руши њихов рад и мисли, назива их оним издејствима. Мисли вазда, али не му то посао бити, јер су данас они свикотици у заточењу те се неће моћи одбранити. Међутим, ако је икако кривиче, Андреја Радовић за све оно што се у земљи радило није мање крив него ли исти чланови владе Јанка Вукотића, које он напада, — но можда и много више.

Некада се у Црној Гори Андреја Радовић градио великим демократом, апостолом слободоумних идеја, поборником модерних политичких принципа, — али је својим радом показао да савијем обратно од тога и мисли и осјећа, јер чим се је дочепао жуђене власти тада нико није видио човјека охолнијег и надувенијег од истог Андреји Радовића. Као министар предједник у Бордоу и у Неји, зар није разгонио наше држављане, избјеглице, чиновнике, који су молили помоћ и заштиту црногорску!

Данас се Андреја Радовић гради великим политичким идеалистом поборником народног уједињења цјелокупнога Јужног Словенства. То данас, али док је био у Црној Гори, и кад је пред очима цијелога народа требало да каже што мисли и како мисли, па да га цео народ чује и осјени, је ли и онда Андреја Радовић говорио о уједињењу? Не, но напротив, кад је, јануара 1914. скупштинска опозиција била потакла питање финансијске војне и дипломатске уније, Андреја Радовић није ни писнуо, него се побожно уподобио (или, како кажу Французи, чинио је *bonne mine à mauvais jeu*), док је, као вођа једне странке, — као што би он то хтио да буде, — том приликом требао обилежити своје становиште у томе крупном питању.

Са да Андреја Радовић проповиједа свети идеал нашега уједињења, истиче се као највећи поборник српске и словенске мисли, ширећи разне клевете на штету своје домо-

вине, оне дичне земље која је за пет вјекова славно одржала барјак српске и словенске слободе на Балкану.

Као што је у земљи носио и створио раздор у народу, (а све из пуге и незаситиве своје личне амбиције,) тако и данас покушава да изазива свађу и сије мржњу између браће из Србије и из Црне Горе.

Андреја Радовић мени пребацује да сам се некад показивао мање — више вазала! — Својим савјесним и независним радом у Народној Скупштини, ја сам доказао — то ће ми посвједочити сви савјесни и непристрасни људи — да имам довољно енергије, и да ми није стало жртвовати ни свој постојање, кад сам сматрао за потребно да отворено и јасно изјавим оно што осјећам и што сматрам корисно земљи и народу. Не може се, дакле, мени, него се Андреји Радовићу мора пребацити, да је био вазалан; он икада ни ријечи није у Народној Скупштини прословно противу тадашње кр. Владе коју је покорио служио све од маја 1913. па до дана.

Покрај свега тога, Андреја Радовић, као и сви којима савјест подноси да шире писке клевете хтио би да мене денунцира као «сепаратисту», и тијем ме наводи да и о себе говорим. — Ја сам вазда радио за братску слогу и јединство. То свједочи мој политички рад, као сарадник разних угледних европских листова, то свједоче моја јавна предавања која сам држао као студент римскога универзитета, то доказују моји говори у Народној Скупштини, и многобројни моји чланци које сам са Цетиња објављивао у Савезничким листовима, као и мој рад као дописник Хавасове агенције, од почетка првога Балканског рата па до потоњих дана пред нашу катастрофу. У цијелом мом јавном раду очигледује се топли искрени и братски осјећаји које сам вазда гајво према цјелокупном Српском Народу. Могу, с пошом, рећи и то: када је Аустроугарска напала Србију, и Црногорска Народна Скупштина била сазвана у ванредан сазив да донесе одлуку о објави рата, одржао сам говор у најискренијем патриотском духу, изјавивши да Црна Гора мора водити судбину са братском Србијом, и жртвовати себе за заједничку ствар, а Андреја Радовић — он је ћутао бојећи се можда да се не зајуре Аустријци. За што је тада ћутао Андреја Радовић у Народној Скупштини? Он, вођа странке, поборник уједињења, за што није ни једну ријеч проговорио? «Сепаратистама» не могу се назвати они који искрено и поштенораде о братској слоги и јединству; та се титула даје само онима који у циљу својих личних интереса сију мржњу и изазивају раздор између браће из Србије и Црне Горе, и то, у часовима када нам је обе земље кривни непријатељ окупирао; на тај се начин служи, не добру Српства, већ интересима заједничког нам непријатеља. Водити пропаганду за уједињење, у овим часовима кад наш народ стење у ропству и умире од глади, на још на начин како ју води Андреја Радовић и његови људи, значи: радити против слоге и јединства, значи раздвајати духове и реметити осјећај братске љубави који веже двије српске краљевине.

Уједињење наше лежи на срцу сваком поштену човјеку, али ваља сачекати да се током времена, природним процесом и братском слогом то оствари. Моје је дубоко убјеђење да није опортуну данас расправљати то најкружније и најзначајније питање нашега националнога живота. Питање уједињења имају право рјешавати само народи кад поврате своју слободу.

Црна Гора, која је ушла у рат као независна држава, једино из братске солидарности, — јер јој је судбина тијесно везана са судбином Србије, — ако је привремено лишена своје слободе и независности, није изгубила и своја суверена државна права. Само народ и његово законито представништво има рјешавати питање од којих зависи промјена државне самосталности, земаљског устава или друге које форме суверенитета. —

У осталом, питање уједињења, о којему ће се пуноправно моћи рјешавати само онда кад томе дође вријеме, јесте унутрашња ствар двију братских земаља, и у то питање нико не позван нема право да се мијења.

Као Народни Посланик Црногорски, остајући вјеран свечаној својој заклетви коју, сам положио у светоме храму Народне Скупштине на Петњу, — која је у овом рату часно и достојно одужила своју дужност тијем, што је одушевљено и једнодушно ријешила објаву рата Аустрији чим је ова напала била Србију, као и тијем, што је у најодлучивијим часовима, када је свеколито земљинте српско било већ прегажено, доносила резолуцију: да се рат ипак настави, — дубоко сам убјеђен да сам остао вјеран идеалу српске и словенске мисли.

Оволико сам сматрао нужним да одговорим на инфамне листе «Уједињење» и изјављујем да се у даљу полемику с Андрејом Радовићем и дружином му упуштати нећу, јер сматрам испод мога достојанства, полемисати са људима компромитованим чији је рад неозбиљан и непатриотски.

Др Филип Добрећин,
Народни Посланик.

ОДГОВОР Андреји Радовићу.

Питања, која сам вам упутно преко листа *La France* и преко *Гласа Црногорца*, прота су и јасна су. Не дам да их замрсите:

1. када сте говорили истину, а када нијесте говорили истину: или прошле године, кад сте тврдили да Црна Гора није издала (била је жртва спољних интрига), или ове године, кад сте тврдили да Црна Гора јесте издала? — Истина је (односно, лаж је) или једно или друго. Tertium non datur.

2. је ли истина, није ли истина, да сте за данашњу своју «политичку акцију» примили 500000, и од кога?

3. зашто је из нашега комитета Четворце испустио г. Перо Вучковић, бив. министар у нашем кабинету и, зашто то нијесте у свом листу ни једном једином ријечју ни поменули а камо ли образложили, — мада је Вучковић то захтјевао?

Ево што сте 30. авг. на та три питања одговорили у *Gazette de Lausanne*:

1. да сте ове године говорили истину (т. ј. Црна Гора јесте издала). За своју прошлогодишњу тврдњу велите да су вас «рђаво били информисали са Цетиња.»

2. признајете да сте примили! Од «српских патриота» велите.

3. на треће питање уопште нијесте ни одговорили. (Ка велите, неће се тај мањкаменат« ни запазити у овако великој вароши!»)

Осим тога, идалте се на «клевете» и на «индметана»; мене пак називате «денунцијантом» и — «Настићевим колаборантом».

Е, лијено, лијено, г. Радовићу! Да видимо, имате ли разлог.

Прије свега, питања која сам вам упутно није су клевете. Познао сам вас, као једну личност која у јавности расправља наше државне послове, (а тек допустите ми да на то имам право) да се изјасните о неким «противрјечностима» у нашем јавном раду. Ја вас лијено питао (питао, не клеветао), да нам протумачите та противрјечја и нејасноће, а ви мене одмах у очи: «Клеветниче Денунцијанте!» Немојте тако, г. Радовићу; бојес, преиспаљете!

Узмимо најносије, или, претпоставимо за часак, да моја три питања заиста јесу клевете. Послије нашега одговора (којим признајете: да лани нијесте говорили истину, и да сте новац занета примили, а на треће питање уопште не одговорили) оно нијесу више клевете. Клеветати значи: проносити лажне гласове о неком; ја пак нијесам о вама никакве лажне гласове проносио, но вас питао три питања, и ви признали два (а једно оћутали). Откуд бих, дакле, ја могао вас клеветати својим трима питањима кад их ви сами г. Андреја Радови-

бу, признајете (два признајете, а за оно треће чините се глухи.) Зар зато ја клеветник, о Андрија!

* * * *

Својим одговором, том вајном својом одбраном пред европском јавношћу, нијесте постигли ништа друго до што сте себе још више онтужили. Стари мајер свих криваца!

Прво.

Изајављујете како сте се за вријеме свога министровања (од 2. маја 1916. до 11. јануара 1917.) увјерили да су црногорски књажеви починили дјела која су узрок пропасти Црне Горе; « то су вам, велите, сами књажеви признали.

Међутим, ви исти Андрија Радовић, као министар председник у своме меморандуму од 11. јануара, 1917. упућеном Њ. В. Краљу Николи, (којим сте уједно поднијели оставку на положај министра председника), рекли сте и ово:

У меморандуму од 6. авг. изнио сам остале разлоге који налажу да се ради на штедљиву српског народа, евентуално свих Јужних Словена...

Увјерен да је овакав рад спасоносан како за Црногорце, који би, по мом тврдоме убјеђењу, од свих Срба највише користили имати од штедљивости, тако и за династију...

Молим да В. Величанство узме у обзир да нијесам у стању радити у другом правцу, те ако В. Величанство не одобрава овакав рад, принуђен сам молити В. Величанство да изволи поништити моју оставку.

У овом пак меморандуму од 6. авг. 1917. ево како сте обилежили своје гледиште на рјешење династичког питања:

Око младоза владноца Југославије имали бисе окупили књажеви из Домова Петроваћ - Његоша и Карађорђевића. Њено Величанство Краљица Милена имала би заступати Краљицу Мајку и заузети прво почасно мјесто у држави. Насљеђе пријестолна, пак, могло би се уредити на овај начин: Књаз Данило, мушка бјера садашњег књаза Александра престолонаследника Србије), на онда националистички остали књажеви из обје династије, како се за најправље пађе.*

Из овога излази: да сте се ви, пошто сте се увјерили о кривцима црногорских књажева, које им износили у Gazette de Lausanne, избог којих је «пропала Црна Гора», радили на томе да ти «црногорски» књажеви не само остану гдје су, него и да постану краљеве Југославије; или пак, да сте се ви о њиховим кривцима «увјерили» тек пошто сте примили оних 500000.

Ако је по срједи прво, онда сте учинили издајство према нашој општој националној ствари, (зар то није издаја, препоручивати за краљеве будућој Југославији такве књажеве, који су већ упропастили једну српску краљевину?...)

Друго.

У своме одговору износили своје разговоре са црногорским књажевима, који разговори, — и кад би били постојали, — били би најповјерљивије природе; разговори, који се воде само с људима од највећег повјерења.

Изношењем тих говора ви нијесте постигли ништа ви можете ника постићи, јер ви нијесте данас у стању никако више увјерити ни о истинитости, а камо ли о тачности вођених разговора. Ко би, луд, смислио повјеровати човјеку који свакодневно говори неистину, и који своја «политичка убјеђења» мијења чешће по кошуљу! Повјеровати му на празну ријеч!

Па и кад би оно била истина што напомињете, ви сте, и опет, доказали само то, да сте неваљали, јер издајете и оно што вам је, као што велите, у највећем

*) Ова мјеста преносим из Радовићева листа «Уједињених» број 3. од 15. маја 1917. У истом броју, објавио је г. Радовић објавио своја меморандума, упућена Њ. В. Краљу Николи. Објавио их је пошто је престао бити министар; дакле, без одобрења државне власти објавио акта у којима је важна државна тајна. Тиме је према држави учинио кривцу која се, по црногорском закону, кажњива.

повјерењу речено! Не видите ли да после овога, и они ваши «добротвори» морају према вама бити најобавирнији? Зар за једно ново пола милиона (а можда сада и јевтиније!) не бисте ви, послје овога, могли и те своје добротворе изневјерити, денуцирати, издати, продати!

Треће.

Не могући одговорити на три питања, која сам Вам јасно поставио, ви сте мене, г. Радовићу, назвали «колаборантом Настићевима».

Знао сам унапријед да ћете ви мене засећи блатом најгрђих клевета, не били пажњу скренули на коју год другу страну. Али нити ћете мене скренути с пута, нити пажњу скренути на другу страну, јер ви сте на дневном реду, о вама је ријеч. А за ову погрду стрипте се до идућег броја. За данас пак, као што не дам да замрсите она три питања, тако вам не дам да мијешате ствари које не спадају амо. А већ ја ћу вам документима, и то вањним и вањних пријатеља документима бацити ову гадост у ваше лице.

Дајте да најрије ствари расправимо овај спор, а већ, послје тога, можемо се и посвати, макар и на овакав начин као што бисте ви хтјели. (А што се тиче свих оних осталих вањних безимених прирепака, оних што би хтјели да ме ује дају у вањном Уједињенију, поручујем им само толико, да ће се данашње њихово хумористично-иронично-јектичаво ижевање и ругање убрзо промијенити у најдробно нарицање над једним политичким мртвцем.)

Сад, пак, да претресемо фамозни вањ одговор, да утврдимо одговара ли стварности.

На моје прво питање одговарате:

«Што се тиче мојих декларација, објављених у Борнале д'Италија 1915. и у Идеа Национале 1916., довољно је нагласити да сам, као делегат Црногорске Владе, давао извјештаје искључиво према службеним извјештајима. Будући одсутан из земље готово од почетка рата, немогуће ми је било дознати извјештаје министарских махинација које су биле узрок катастрофи Црне Горе. Тек у времену када сам био први министар, и то, неколико мјесеца послје мога доласка на власт, казнао сам право стање ствари: у току разговора са особама које су учествовале у тајном преговарану.»

Признајете, дакле, начисто, да сте лане несвјесно говорили неистину. Моја ће дужност бити да вам докажем да сте ове године с вје и о говорили неистину.

I — Велите, неистину сте у Идеа Национале говорили према, штовам је неистина саопштена «према службеним извјештајима» са Цетина.

Ама, човјече, ако си ту говорио неистину, онда су ти неистините и ове ријечи у истој тој изјави:

«У броју од 27. јануара 1916. Идеа Национале тврди се да су црногорски министри и некоје више личности из двора Краља Николе као на пр. маршал двора Греговић, бив. председник владе Радовић, (ту помињете сами себе) учинили споразум са три аустријска делегата: са бив. послаником на Цетинју Гизлом, са бив. војним аташеом Хубком и са командантом Котора. Даље се тврди да је том споразуму присуствовао и Никола Пашић, мин. председник Србије. — Све је ово гадна клевета.»

Према вашој сметеној одбрани излази, (чујте, људи!) да је тај састанак и истину био! Излази, да сте ви, г. Радовићу, са Греговићем и са Пашићем заиста ишли на састанак Гизлу и Хубку! Лани изјављујете да је онај састанак «гадна клевета», а ове године изјављујете да је та ваша изјава о гадној клевети неистинита! — Зар ово није овако, Андрија Радовићу, петљавино ниједна!

II. — Тврдите у Газети Лозанској да сте из земље одсуствовали готово све вријеме од почетка рата, те да вам је немогуће било дознати оне «извјесне мистериозне махинације». Ни ово вам није истина. Јер: ви сте из иностранства долазили у Црну Гору, и то, два пута. Зар нијесте долазили крајем 1915. с енглес-

ком мисијом за исхрану Србије? И сами велите у Идеа Национале 1916:

«Истина је да сам ја крајем прошле (1915) године путујући за Италију, као делегат Црногорске Владе, путовао с г. Пашићем од Цетинња до Скадра»

Морали сте знати за састанак са Хубком, о коме говорите у Борнале д'Италија, јер је састанак био у мају, а ви на Цетинју крајем године. Састанак није био тајна код нас: и Влада и Врховна Команда издале су о томе службеним коминике. Како, дакле, да ви, као најповјерљивији делегат Владе, у којој су министри били три лична и политичка пријатеља (и вањни пријатељ Церовић) не дознате ништа, баш ништа, по тој ствари!

III. — Изјава у Идеа Национале, у главном, јесте демантовање оних вијести, протурених у италијанске листове, да је Црна Гора јуна 1915. окупирала Скадар тобож послје оног састанка са Хубком. Тврдили сте да то није истина и доказивали то понудама аустријским према којима смо 1913. били могли остати у Скадру «само да јес». Велите, «наш стари Владар хтио пристаје на исправку границе према Котору» (т. ј. да је Аустрији хтио уступити Ловћен). Дакле главни документ којим ви желите доказати неистинитост те верзије у италијанској штампи јесте догађај који се збио у прољеће 1913. Ви сте пак 1913. и 1914. били у Црној Гори, на лицу мјеста, а не одсутан. Ако је овај документ из 1913. зблига неистинит, — као што бисте сада хтјели рећи, — онда сте се, г. Радовићу, 1916. служили у Идеа Национале једном, и за вас повом вртом неистине, т. ј. говорили сте свјесно неистину по наредби.

Како о нашем заузећу Скадра (јуна 1915.) немате сталног гледишта, него час овако час онако, то вас позивам да се јавно изјасните и да одговорите:

«Да ли је Црна Гора јуна 1915. окупирала Скадар по претходном споразуму са Аустријом, или није?»

Остало је ли дужни одговор (као што сте остали дужни на оно питање о Вучковићу), сматрају да о том догађају заиста и мислите оно што би се могло, посредно закључити из садашњег вањ одговора у Газети Лозанској; т. ј., да је Црна Гора тада Скадар заузела по претходном споразуму с Аустријом.

IV. — Велите: «по наредби» с Цетина« дали сте оне изјаве у Идеа Национале и у Борнале д'Италија. Добро. Са свијем је могуће и оправдано је, дати деманти о неком догађају, по туђој наредби. Али, — то исто чинити и за своје лично убјеђење, као што су на пр. ова два, које се налазе у вашој изјави у Идеа Национале, — то није могуће. Није могуће, — у поштеном свијету!

Ево тих вањних убјеђења:

«Садашња и претходна влада (г. Ј. Лазара Мијушковића и генерала Јанка Вукотића) познате су са своје оданости Савезничкој ствари.»

А о политици Њ. В. Краља Господара велите на истом мјесту:

«Према Савезницима се он у својој оданости никада није промијенио нити ће се никада промијенити.»

Јесте ли и дво добити са Цетина «путем службеног обавјештења»? — Зар тако ви, «најпоштовенији државник на Балкану» (Журнал де Женев) «и вођа Црногорца» (Газет де Лозан) стварате своје убјеђење? Зар по наредби?

V. — «Тако дакле, слијена вјера у ове лажне и клеветничке гласове, свуда просуте, много је допринијела трагичном свршетку моје земље». — «Наши непријатељи успјели су да јавно мијење Савезника увјере отим неистинитим вијестима које протурју, и то је било најотровније оружје противу Црне Горе.»

Својом одбраном у Газети, ви демантујете и тај дио своје изјаве у Идеа Национале. Јер, то значи, да је све оно било истина, што је год Савезничка штампа писала о Црној Гори.

Из свега пак излази то, да је и пос-

љедни листић у Балабрији био боље обавјештен него ви господине Андрија Радовићу, ви, најповјерљивије лице тадашње владе, ви, делегате те исте владе, ви, бивши ордопансе и ађутанте и маршале дворски, ви, инжењеру, (коме су се сви мостови и друмови — баш као и ваше политичке изјаве, порушле прије но су биле и довршене) ви, начелнике полиције и државни саветничке (ово двоје — истодобно са маршалством!) ви, министри и министре председничке, и председничке најмногбројнијега у Црној Гори ордена, и ројаче многих дворова, ви, црногорски пројектанте «великога Српства и евентуалне Југославије», ви, као што сами себе називасте «четврти сине Краља Николе», — ви, за све и свја «послобни и највећи сине своје домовине!»)

*) Једно, што овај вањ «народнак» никад није могло постићи, иако је затим замуљено лудило, јесте то што још никад досад није могло бити изабран у Народну Скупштину. А, задуго, канцеловао се је у двадесетак изборних ерезова. Оно, јесте био посланик, али не народни, него један од оне трагичне историје тих «измена» Краља књаза...

Лани нијесте, говорили Цетинју, — то сте казали ви; ове године нијесте говорили Цетинју — то сам доказао ја. Е а да кад ви уоните мислите почети говорити истину? Можемо ли се, у том погледу, и чему падати од вас, на макар идуће године!

Него г. Радовићу, да ја вама скренем истину, без икакве провије: Оно што сте 1916. писали у Идеа Национале, по својој сопственој иницијативи и по своме најбољем увјерењу, **то је ваше увјеђење и данас.** А оно што данас, обратно од данскога, тврдите, — **то је последица оних 500000.**

И стога вас позивам да смјеста објавите текст тога званичнога саопштења са Цетина, према ком сте чинили изјаве у Борнале д'Италија. Не објавите ли их, то остајете под нај-најераснијом оптужбом, под коју је икад Црногорац падао, **да сте своје раније убјеђење промијенили зато што сте новцем плаћени.**

Текст на срједу!

Не помаже ту «колаборација Настићева», «ни «гадна клевета», «нит «уједињење» нит «евелизација», «нит Пеји ни Женева, ни бијели орао») ни клубанство ни бомбанство, ни јабучанство, него само: **текст, текст, текст.**

*) Руски орден бијелог орла стигао је (случајно) крајем децембра 1916., када ја Радовић спремно свој меморандум и оставку јануара 1917. Али он је за орден био предложен у јулету 1916., дакле док је још био Црногорац. И, што ће му на ум пасти, Радовић је тврдио да му је цар послао орден «због меморандума, Нека то, г. Андрија! То ти признај ојци! Влада није цар слао бијелог орла за — фалсификате! Јер твој меморандум је фалсификат, Андрија! Фалсификат, јер нијесту одобрли остали чланови кабинета: Вучковић, Пашић, био је противан, а трети министар, генерал Матановић, такође, одлучно противан.

На друго моје питање (500.000.....) одговарате:

«Ова је акција наишла на потпору, моралну и материјалну, од стране свих правих пријатеља Црне Горе, а нарочито Срба из осталих српских крајева, и свих Југословена уопште.»

Као сви народи, и српски народ има богатих патриота, који су већ више пута пружили своју помоћ и имају намјеру да нас помажу у будућности све до дана кад наш заједнички идеал, народно уједињење, буде остварено.*»

*) Верујем, г. Радовићу, да су ово ваше оруђе жеље, али не вјерујем да и ваши добротвори мисле тако; они мора бити да већ сад чауђају да су с вама насјели, али сад им је касно: јер ви нијесте хтјели почети акцију прије но што сте инкасирани потпуну суму од пола милиона. — Могуће да ће добротвори покушати да за нову суму нађу кога год испреницјега, али ви, сигуран сам, нећете више добити ни 1 паре а камо ли 500000 франака.

И опет, и опет сте избјегли јасан одговор на моје питање! Ја питам: «јесте ли примили 500.000?» а ви одговарате

да сте «примили новац.» Новац и новац — знате, то је разлика, г. Радовићу. Не питам за «новац» него за 500000 франкака. — Ја питам: «Ко вам је дао?» а ви одговарате «неколико патриота и добротвора.»

Зашто кријете имена? Једи то ваша благодарност према племенитим добротворима. Та цео свијет изјављује преко новина благодарност добротворима. Један Грц је ту недавно даровао Француској таман пола милиона за хуманитарне сврхе, па му сам предсједник владе захваљује нарочитим писмом које сви париски листови објављују и захваљују. Богатој земљи, па пола милиона значе много, а ви, ви се не налазите побуђени да јавно захвалите на овом занета необичном дару. Нећете, баш никако нећете, ни њихова имена да кажете... Ако, сте ви, најпослије, тако неблагодаран према тим «правим пријатељима Црне Горе» али ми остали Црногорци морамо знати њихова имена, да бисмо им могли заблагодарили онако како заслужују.

До истине ћемо доћи брже, ако подсетим на наш разговор у мају о. г. код г. Вучковића. Тај разговор није био појерљиве природе, јер у том случају, не бих га ни износио у јавност. (Знате, г. Радовићу, није кавалерски, појерљиве разговоре наносити у јавност...) Да разговор није био појерљив, види се и из тога што ме данас називате «познатим од репутације денуцијантом», а тек не бисте појерљиве разговоре водили пред једном таквом особом. Види се даље и из тога, што сте то говорили у присуству г. Лукића и г. Праје (које само познајете и ништа више) и г. Мekoковића (е којим сте у личној непријатељству). Највише се пак види из тога, што ни ја, већ годину дана, нијесам у пријатељском односу с вама, по напротив, у свима приликама најоштрије сам вас критиковао и осуђивао, без обзира да ли ћете ви то дознати или нећете.

Ево један дио тога нашег разговора. «Ви сте, г. Радовићу, изгубили право да у име Црногораца говорите о уједињењу, јер сте за то примили од Нашића 500.000. Можете говорити о уједињењу, али не у име наше Црногорско, већ само у име његово (Нашићево).»

«Није истина!» љутито сте скочила на те моје ријечи.

«Јесте истина, г. Радовићу! Вашиом причом, да вам је паре дао Лука Келовић и други добротвори, можете ви увјерити наиван свијет, мене не!»

«Није истина! Тај новац је из фонда који су зајемтали неки добротвори за оне који раде о уједињењу, а којим располаже читав колегијум коме председава Нашић.» су тачно ваше ријечи, «ви новац је примљен по његовој одобрењу.»

А зашто сте ви, уопште, избрљали ту тајну пред нама? — Зато, г. Радовићу, што сте били приморани да признате, јер је присутан био г. Вучковић, тада још члан нашег Одбора: њему је то све било познато и он се није никад устручавао томе говорити, у увјерену да је по српједи частан патриотски посао који не треба да је тајна за нас Црногорце. Чим је пак осјетио да је ту по српједи «нешто друго» одмах је напетно сваку везу с вама. Знали сте, дакле, да ћете на лицу мјеста бити демантовани од Вучковића, ако небудете пријем од пола милиона признали, и то, у оној форми као што сте се изјаснили. Дакле, морали сте признати, мо—ра—ли, крај свега тога што је присутан био и један «денуцијант од репутације.»

Али, крај свега нашега признања, ја сво изјављујем, да ипак не верујем. Невјерујем да сте новац и од оне личности примили. Не вјерујем, прије свега, већ и зато што ви то тврдите: штогод ви тврдите да је истина, то је неистина! и обратно. А не вјерујем ни зато што сам, студирајући улогу Црне Горе у овом рату (о чему ћу издати засебну књигу Црна Гора за издате великог рата), дошао до ево овога чврстога убјеђења:

Црна Гора за све вријеме своје

славне прошлости никада није учинила већу услугу Српству, но у овом рату: **Црна Гора је спасла да не буду одсјечени и заробљени: српска војска, краљ, принц-регент и сва интелегенција** (па и сам онај господин о коме тврдите да вам је дао новац.) То бјеше у оним трагичним данима кад јуначкој српској војсци би одсјечен пут ка Битољу, те кад јој једини пут спасења остајаше пут преко братске Црне Горе. Тада је честити српски пуковник Петар Пешић, тадашњи начелник штаба црногорске Врховне Команде, кликовао генерала Јанка Вукотића који, на челу Црногораца, брањаше пролаз Аустријанцима ка Митровици:

Ако успијете да задржите непријатеље, Црна је Гора одужила свој дул Српству.

Непријатељ је био задржан! У Митровици, гдје се налазила српска влада, узрујаном народом добриме се објављивало:

Не треба се узривавати. Пут је обезбјеђен. Наша херојска браћа Црногорци разбили су и задржали су непријатеља.

Тај свети тренутак у животу нашега народа описује у књизи *Le drame serbe* (Париз 1916., стр. 104.) ратни дописник Ferri-Pisani који је пратно српску војску, овим ријечима:

Једини од Балканаца, Црногорци су се одликали позиву браће из Србије. — — — — — Ситуација је изгледала очигла. И најхрабрији успели су се. Црногорци су дошкнели: «Ево нас!»

Колико мали помоћ! Али каква лекција осталима, нашим савезницима, тим плачљивим Грцима, који већ годину дана јурну: «Наша јадна мала војска! Наша јадна мала флота! Какву помоћ можемо ли дошкнети Савезницима у овим гигантским борбама, гдје би у једној јединој битки нестало и српски сибирски бродови и италијански ризичисти!»

Црногорци су без разлога, могли рећи: «Ми смо само једна Аустријско-бродска блокада или блокада. Немимо ни хљеба, ни муниције, ни дојиља. Нприсилени смо да одијемо своје војнике и отијемо робу варошанаца, коју нам ја Француска оставља. Ивеј смо неколико хиљада. Што можемо учинити за вас?» Црногорци, уместо да тако говоре, дошкнели су. Историја водиће о том рачуна.

Тако о Црној Гори нише један незнат француски новинар, а ви, сини те Црне Горе: да је Црна Гора — издала!

Зар да је било уговора и издајства, зар не би најприродније било издају извршити у том најоштријем часу. Били се икад већа услуга могла учинити Аустрији, него да су Црногорци у том часу одступили испред аустријске војске и пустили ју да узме Никшић и Подгорицу! Зар не би ту сва српска војска била роб и гроб. Сад, сад одговарај Радовићу!

Зар за ту неизмјерну услугу — може ли уопште и бити братскије услуге? — зар да јој се овако данас прати као што ви то сада чините. Зар то не би била неблагодарност, ужас...

Ето и зато не вјерујем, не вјерујем, никад, никад...

А ви? Ви морате рећи да сте оно говорили, јер су ту три часна човјека који вам не дају копорнут!

Позивам вас, дакле, на одговор: је ли истина да сте признали, да сте из неког добротворног фонда, а по одобрењу Нашићеву, примили пола милиона?

Знајући унапријед да ће бити муке око ове противречности и да ћете тражити «сокаче за киднут», то вам савјетујем да бисте најбоље учинили ако речете овако: *Истина је да сам то тврдио, али ја сам тада зборио неистину.*

Треће.

Хоћете да «локализуете пожар», па стога на оно треће питање (за-

што је Вучковић иступио из нашег комитета Четворице) уопште не одговарате. Али, не дамо тудијен, г. Андрија. Нека тротина зграда изгори до темеља!

А да можда Вучковић није зато иступио што сте изневјерили ваш програм? А да није зато иступио што сте ви у исто вријеме за Црну Гору «сас пиротаанско-македонски политички и грађански слободи»; а у исто вријеме сте и за «Велико Српство и евенгуалну Југославију»; за «Велику Србију и Југославију.»

Хтјели би ви да на једну нету мелодију играте уједанпут и старо и ново кокошеште, и зетско коло, и радикалку, и хрваћанску, и пиротаанску, и црногорско оро!

То не дамо. Наћераћу ја вас, г. Андрија, да ви играте само једно: или црногорско оро, или старо-радикалку, па макар коју вам мелодију свирао маестро из Пирота.

А да није Вучковић и због још чега год друго иступио?

Причај....

Прије по завршним, још ово:

Није наша кривица, што је дошло до ове полемике и свег оног до чега ће још доћи, јер смо чинили све да до овога не дође. Више је од пола године откако знамо и за пријем новца и за многе и многе интриге, денуцијације и т. д. које ви и ваши добротвори предузимате противу Црне Горе и противу оних који неће у ваше коло, — али смо ћутали.

Кривица је ваша и ваших добротвора. Ви ћете спосити и одговорност за посљедице пред читавим народом.

Али чаша нашега стрљења је преинула.

Вашии клеветам и интригама довели сте ви и ваши добротвори у питање част Црне Горе, једино добро које још има. А то не дамо никад и ни за што! не дамо то ни за највећи идеал наш, ни за уједињење. Нема уједињења преко чести Црне Горе, памтите Радовићу и ви и ваши добротвори!

Ја, пак, лично изазван сам оном најгаднијом клеветом коју је један ваш друг написао у памфлету «Србија и Црна Гора» а коју сте ви, без стида и срама, репродуковали и давали париским листовима под натписом *J'accuse*; у тој књизи речено је и ово:

«Црногорска влада није чинила ништа друго до што је парирала напоре Србије. Званично: Цетиње је било у рату с Аустријом. У ствари: Цетиње је разговарало и имало везу с непријатељем.»

Да ли је могуће да вас је савјест баш сасвијем оставила! Зар нијесте задрхтали пред овим ужасним злочинством, које чините, износећи ову најерамотнију лаж о Црној Гори. Ја га се грозим па ма каква да је циљ који ви тим начином желите постићи.

Ето зато смо ја и пријатељи Црне Горе одлучили борити се противу нашег и ваших пријатеља инфамног рада. Ето зато сам вам ја упутио она три питања преко листа *La France*.

Оно је био само почетак, само прва мрежа у коју сте се својим првим одговором тако заплели да се никад више расплести нећете.

Иза те мреже, — то имајте на уму, — јендек је; у тај јендек морам или ја, који вас покушавам клеветати, или морате ви, који тако гнусно клеветате мајку своју, отаџбину своју. Један од нас мора бити затрпан, да више никад не изиђе, — а

то ћете бити ви!

Није далеко дан, кад од «најпоштенјег државника балканског», од «вође Црногораца» и од «творца великог Српства и евенгуалне Југославије» и т. д. неће остати ништа до костура, на коме неће бити мјеста ни толико да се може закачити она часна црвена кокарда коју је добио само као представник нашега херојског, славног, несрећног народа.

Желите ли знати циљ ове акције, г. Радовићу? Ево га.

1. Није нам циљ сепаратизам, као што нам гадио подмешете, — него напротив, уједињење. Само што уједињења не може бити насилнога, као што би га ви хтјели.

Док се Црна Гора не буде третирала онако како мора бити, нема уједињења. Најмање, пак, ви сте позвани да тај посао вршите, јер нити сте по својим моралним ни интелектуалним сиво обностима створени за такве послове. Сама ваша појава, какву је данас видимо и какву ћемо је тек виђети, значи оскврњавање и онемогућавање те идеје.

2. не допуштамо да Црна Гора уђе у велику заједницу обешчашења као што бисте ви хтјели. Са сјајем је постала, са сјајем живјела, са сјајем треба и да је нестане, кад томе дође вријеме и кад то буде захтијевао наш општи интерес.

3. да скинемо копрену с улоге Црне Горе у овом рату, коју ви навлачите на њу, те да с правом можемо тражити и за садашњост и будућност за наш народ оно што имају и други народи.

А што је вама циљ?

Вама, лично, циљ сте ви сами себи, — паре и беспримјерна амбиција.

Покористили сте једног господара до крајних граница, и служили му чак дотле да се нијесте устезали водити бригу и о његовим исима!),

Радовић је промислио године 2-3 пута телеграфом, због неог дворског неа Ана, па Италије у Драч, онда кад смо нас 3-5000 Црногораца и добровољаца остављени били сами себи у Арбанији...

па сад тражите другог господара. — Ви, у ствари, водите династичку, а не народну политику, иако вагда говорите о «народној» политици. Доказ су и ове ваше ријечи:

«Уз сабор, састављен од делегата разних држава, треба и сталан предсједник конфедерације. Ако би Ваше Величанство узело учешћа у стварању југословенске државе, по начелу већ изложеном, популарност, коју би добило тиме а у вези са прошлосту и фамилијарним везама, јесу основ, да би то најугледније мјесто на Балкану било понуђено од Велесила Пјеснику «Балканске Царице.»

Један савјет.

Иза свега овога, ништа вам друго не преостаје, но да најавите оно што сте стално тврдили и што сте потписали у Идеа Национале, т. ј. да сте болесни.

То је једини начин да себе спасете, да добротворима учините услугу, а и једина још услуга коју можете ukazати Црној Гори. Не због тога, што бисте тим спирали с ње клевете (клевете ће пасти и саме) него због тога да се Црногорцима не би могло рећи: «па каква сте ви то земља и народ, кад вам је ово био министар!»

Париз, 5. септ. 1917.

Вл. Ђ. Поповић
адвокат.

Уредник, професор Пејо Богдановић
Le Gérant: Edmond LOQUIN
Све што се тиче «Гласа Црногорца» писма, рукописи, претплата, огласи, листови у замијену адресују се овако:
Journal officiel du Monténégro
Neuilly-sur-Seine
rue Ancelle
France